

POETIKA HLADNOĆE

**Branko Tošović: *Andrićeva kriopoetika*. Beograd: Čigoja. 2023.
ISBN 978-86-531-0873-1**

Godina na izmaku donijela je velik doprinos andrićologiji u obliku tri (sadržajem i gabaritima) iznimne knjige – svih triju pod dirigentskom palicom profesora emeritusa Sveučilišta u Grazu Branka Tošovića, a povezana s njegovim dugogodišnjim projektom *Andrić-Initiative: Ivo Andrić u evropskom kontekstu* (Graz: 2007. –).

Prve dvije knjige su zbornici *Andrićarijum* i *Andrićeva poezija* u kojima se Tošović pojavljuje u ulozi urednika i autora.

Međutim, ovdje ćemo se fokusirati na treću knjigu ovoga svojevrsnog trolista – impresivnu studiju na 887 stranica pod nazivom *Andrićeva kriopoetika*.

Kriopoetika dio je poetike koja se bavi umjetničkom prezentacijom prirodne i društvene hladnoće. Odnosno, kriopoetika je termin koji označava književni postupak korištenja pojmova hladnog, hladnoće i zime u njihovu konotativnom i denotativnom značenju u književnim tekstovima. Termin je uveo prof. Branko Tošović u pozivu na simpozij *Hladnoće i zime Ive Andrića i ruskih nobelovaca* 2019.

U monografiji *Andrićeva kriopoetika* predmet istraživanja je kriopoetika Ive Andrića te usporedba njegova stvaralaštva prema stvaralaštvu izabраниh stranih i domaćih književnika. Monografija predstavlja nastavak zbornika *Kriopoetika Iva Andrića i ruskih nobelovaca* iz 2020. u kojoj je Tošović šire predstavio sâm pojam kriopoetike.

Ova obimna knjiga podijeljena je u osam glava uz Uvod, Pojmovnik, Zaključak, Skraćenice, Oznake, Literaturu i nekoliko registara (Predmetni, Imenski, Registar tekstova, Registar Likova i Registar geografskih naziva).

Glava 1. naslovljena je „Poetika” i daje praktičan i pregledan prikaz razvoja i aktualne situacije u ovoj znanstvenoj disciplini, posebice imajući u vidu potrebu pojmovne sistematizacije. Navodi se niz termina (makropoetika, mikropoetika, imanentna poetika, eksplicitna poetika, implicitna poetika, autopoetika, idiopoetika) i daje njihova definicija te popis relevantnih radova i autora.

Glava 2., naslovljena „Kriologija” – i sama dužine samostalne monografije (od 47. do 188. stranice), široko i duboko definira pojam kriologije te navodi niz primjera uz pojedine pojavnosti izraza hladnoće koje autor prepoznaje u različitim podskupinama za koje daje i odgovarajući termin. Niz termina koje uvodi Tošović fascinantant je i zasigurno olakšava dubinsko shvaćanje bogatstva izraza hladnoće.

Glava 3. naslovljena „Kriolizam romana” analizira kriolizme u šest Andrićevih

romana. Tošović dolazi do zaključka da svaki Andrićev roman odlikuje određena vrsta kriolizama („ćuprijski”, „travnički”, „avlijski”, „sarajevski”, „škrtački”, i „lucidarni”). Primjerice, kako ističe Tošović, u romanu *Na drini ćuprija* Andrić se više koncentrira na unutrašnju (individualnu) nego na vanjsku (prirodnu) hladnoću (2023: 705). Rezultati usporedbe kriolizama Andrićevih romana s kriolizmima romana ruskih nobelovaca donose zanimljive rezultate. Primjerice, analiza pokazuje da se Andrić i B. L. Pasternak razlikuju u opisivanju prirode. Dok Andrić svodi opise krajolika na minimum, Pasternak nudi obilje kriolskih deskripcija (2023: 709). Osim Pasternakovljeva *Doktora Živaga*, analizirani su i romani *Selo* I. A. Bunjina, *Tihi Don* M. A. Šolohova te *Arhipelag GULAG* A. Solženjicina (koji se i ističe svojim prikazima najsirovije hladnoće).

Glava 4. naslovljena je „Kriolizam pripovijedaka” i u njima autor predstavlja rezultate analize 133 Andrićeve pripovijetke. I ovdje je provedena komparativna analiza s radovima ruskih nobelovaca (poglavito I. A. Bunjina). Analiza pokazuje da je Andrić bliži Šolohovu nego Bunjinu iako je dijapazon tema kod Andrića raznorodan dok kod Šolohova imamo samo Don i zbivanja oko njega u doba građanskog rata.

Glava 5. naslovljena „Kriolizam poezije” donosi rezultate analize 105 (122) Andrićevih pjesama u stihu i prozi. I ovo poglavlje moglo bi biti samostalna monografija (od 467. do 611. str.). U ovom poglavlju Tošović zaključuje kako u Andrićevoj poeziji ima više jeseni nego zime te kako je Andrić više pjesnik prelaska topline u hladnoću, to jest pretvaranja svjetlosti u tamu (2023: 467). Kao i u slučaju prethodnih poglavlja, Tošović uspoređuje Andrićevu poeziju s pjesništvom nekih drugih autora te daje i ovdje niz premijera. Analizirani pjesnici su kao i u slučaju proze: ruski nobelovac I. A. Bunjin te njegov opus od 222 pjesme kod kojeg Tošović ističe snijeg kao suštinski marker Bunjinova kriolizma (2023: 517). Tošović u analizi otkriva kako su Andrić i Bunjin slični u tome da su obojica više pjesnici jeseni i prozaici zime (2023: 518). Analiza poezije B. L. Pasternaka (3 zbirke i 325 pjesama) ukazuje na velik broj kriolizama koji su često povezani s motivom žene (2023: 529). Kada uspoređuje poeziju I. A. Brodskog s Andrićevom poezijom, Tošović pronalazi izrazitu podudarnost između ova dva pjesnika u njihovoj misaonosti (2023: 537). Obojica, kako navodi Tošović, „obasipaju” čitaoca mudrim izrazima, aforizmima i iskazima univerzalnog karaktera (2023: 537). Tošović ističe da poeziju Brodskog determiniraju tri osnovna markera. Brodski posvećuje prostoru izuzetnu pažnju kako bi pomoću njega odslikao pogled na svijet i iznio osjećaje i raspoloženja. Tošović također ističe lingvocentizam Brodskog, gdje se u mnogim stihovima ulančavaju nazivi jezičnih jedinica te se posebno ekspliciraju interpunkcijski znakovi. Brodski stvara osebujnu konstrukciju – „matrjošku”, gdje upravo u prostor s različitim stanjima smješta pejzaž, a u njega

kriolizam (2023: 542). Kada opisuje zimu, Brodski uvodi neobične motive, a slike snijega snažne su i ponekad čudne te dolaze u obliku metafore ili usporedbe (2023: 543). Tošović potvrđuje analizu Z. J. Petrove koja je analizirala leksičko-semantičko polje zima u poetskom idiostilu Brodskog (Petrova, 2020). Ta studija pokazuje da je učestalost upotrebe riječi kod Brodskog u tom polju deset puta veća od učestalosti upotrebe leksema povezanih s drugim godišnjim dobima. Stoga Petrova izvlači zaključak da je zima prepoznatljiva karakteristika pejzaža poetskog svijeta Brodskog (2023: 549). Među zimskim praznicima Božić kod Brodskog ima posebnu ulogu i posvećen mu je čitav ciklus pjesama. Poetski korpus A. I. Solženjicina svega je 35, a M. A. Šolohova tek jedan tekst koji Tošović žanrovski smješta između kratke priče i pjesme u prozi. Radi se o tekstu *Zdravo, zimo!* koji je u svojoj biti euforični doživljaj zimskog jutra na početku zime. Osim ruskih pjesnika, Tošović analizira i poeziju B. Ćopića, D. Lakičevića i B. Koneckog. Rezultate iscrpne analize nemoguće je ovdje adekvatno predstaviti zbog izuzetno mnogo podataka i zaključaka.

Glava 6. naslovljena „Kriolizam publicistike” predstavlja Andrićevu publicistiku koja čini 136 radova (Tošović ovdje uključuje eseje, putopise, prikaze, recenzije, predgovore, osvrtne i drugo), a analiza je pokazala da među njima postoji mali broj tekstova u kojima se odslikava ili dotiče kriolizam. Osim Andrićevih tekstova, Tošović analizira i knjigu *7000 dana u Sibiru* K. Štajnera koja svojim kriolizmom izrazito odskače jer se radi o snažnom viđenju hladnoće u jednom od klimatski najsirovijih područja na Zemlji. Zanimljiv je Tošovićev zaključak da je Sibir u Štajnera ipak često više metafora nego geografski pojam (2023: 640).

Glava 7. naslovljena „Kriolizam misaone proze” odnosi se na tekstove koje Tošović smatra tekstovima prožetim razmišljanjem o svijetu, životu, prirodi itd. Posebno ističe tekst *Znakovi pored puta* koji, kako ističe Tošović, žanrovski nije lako odrediti pa ga svrstava upravo u ovu skupinu tekstova (2023: 667). Hladnoća kao motiv u ovom tekstu javlja se uglavnom u obliku parakriolizma (duhovne i duševne studeni u starosti, samoći, u formi hladnokrvnosti očajanja straha), kriosomatizma (hladnoće tijela), interkriolizma (hladnoće u odnosima među ljudima, između žene i muškarca) i ekstrakriolizma (hladnoće vremena i prostora). Najčešći motiv koji Andrić dovodi u vezu s kriolizmom, koji odslikava, u njemu ili o njemu razmišlja, kako otkriva Tošovićeva studija, jest starost – što je, kako ističe Tošović, ujedno i značajan motiv i njegove proze i poezije (2023: 667).

Ono što naročito treba istaknuti u ovoj knjizi svakako je niz termina koje Tošović uvodi. Osim samog glavnog pojma kriopoetike kriolizma izdvojimo još (uz one koje smo već spomenuli) i: zookriolizam gdje sam radi o prikazivanju hladnoće kod životinja, a također uvođenja životinja u prostor i vrijeme hladnoće (2023: 658), fito-

kriolizam koji nastaje odslikavanjem biljnog svijeta flore u prostoru i vremenu hladnoće (2023: 658), kriokulinarizam koji se stvara upričavanjem jela i pića u vrijeme i prostor hladnoće, njihovim prikazivanjem kao sredstva borbe protiv hladnoće, za osvježavanje ili zagrijavanje (2023: 659), kriorelativnost koja predstavlja nepostojanje apsolutne hladnoće u viđenju kriolizma u prirodi i kod živih bića (dok se u našem klimatskom pojasu temperature oko nule smatraju hladnoćom, na krajnjem sjeveru to je zapravo prilično toplo) (2023: 660), kriomitologizam koji predstavlja dio mitologije koji kao motiv ima hladnoću (2023: 661), krioesetika – dio estetike koja se bavi hladnoćom kao estetskom kategorijom prije svega kao ljepotom (2023: 662), kriokvantifikacija koja podrazumijeva utvrđivanje veličine količine obima hladnoće (2023: 662), kriovakuum koji se odnosi na praznine u percipiranju i osmišljavanju hladnoće, a također i na hladnoću kao prazninu (2023: 663).

Popis samo dijela termina koje uvodi Tošović, nadamo se, oslikava bogatstvo i iznimnu složenost i preciznost ove studije. Studije, koju je upravo zbog njezinih najboljih karakteristika teško, zapravo nemoguće predstaviti u potpunosti. Ona uistinu predstavlja enciklopedijsko izdanje i apsolutno se možemo složiti s mišljenjem koje u svojoj recenziji ove knjige iznosi Jasmina Vojvodić – ona naziva ovu knjigu znanstvenim događajem 2023.

Rafaela Božić

LITERATURA

PETROVA, Zoja. „Leksiko-semantičeskoe pole ‘zima’ v poetičeskom idiosstile I. Brodskogo.” U: *Kriipoetika Iva Andrića i ruskih nobelovaca /Die Kryopoetik von Ivo Andrić und russischen Nobepreisträgern*. Ur. Branko Tošović. Graz – Beograd – Banjaluka: institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske Svet knjige – nmlibris: 633–644.